

BILDEN AV BISMARCK

DEN TYSKE FORSKAREN **Erich Eyck** — landsflyktig vid Hitlers seger och numera brittisk medborgare — har utgivit en berömd Bismarckbiografi i tre band, skriven från liberala utgångspunkter och tydligt påverkad av de nya perspektiv på Tyskland, Europa och den politiska idévärlden som givits genom den moderna diktaturen och främst nazismen. Eyck har sedermera gjort ett sammandrag av sitt stora arbete, som i den nu utkomna svenska upplagan omfattar omkring 350 sidor (*Bismarck och det tyska kejsardömet*, Natur och Kultur, 16:50). Ofrånkomligt är att i denna förkortning Bismarck-bilden träder något i skuggan av den historiska utveckling som måste skildras som bakgrund till Bismarcks verk. Men det bör genast understrykas att genom denna bok den svenska allmänheten fått en lättillgänglig, insiktsfull, i vissa partier lysande framställning av både Bismarck och hans miljö. Översättningen av Eycks engelska manuskript är omsorgsfullt gjord av dr Ragnvald Lundström.

Under Bismarcks långa maktinnehav (1862—1890) och framför allt under det första skede som genom tre krig ledde till det tyska kejsardömet upprättande betonades ständigt hans skicklighet, men också hans brutala hänsynslöshet, hans brist på humanitära och allmänmänniska idéer och syften. Men den tyska historieskrivning som ägnades det unga kejsardömet kom snart att skapa bilden av Bismarck som en visserligen inte felfri men genom sina storslagna dimensioner fulländad germansk hjälte. I stort sett fullföljdes denna tradition efter kejsardömet fall; den mest kända Bismarcksbiografien skrevs av historikern **Erich Marcks**, som år 1936 förklarade sin bok *"Der Aufstieg des Reiches"* vara "en hyllning till den man som ville allt, genomförde allt, förkroppsligade allt". Samma tendens att försvara och förhårliga kommer fram exempelvis hos **Sybel** och **Brandenburg** (en god modern översikt av den viktigaste litteraturen finns hos **Gooch**, *Studies in German History*, 1948).

Vad som här något skall diskuteras är den allmänna syn som uppstår dessa på en gång vetenskapligt högtstående och panegyriska verk. Man förne-

kade inte att Bismarcks uttalanden i tal och skrift tydde på drag av hårdhet och likgiltighet för människor och mänskligheten, t. ex.: "Jag fäster föga vikt vid människoliv, emedan jag tror på en annan värld", "slå polackerna på ett sådant sätt att de kommer att misströsta om sina liv...", om vi vill existera kan vi inte göra någonting annat än utrota dem". Man bortsåg inte heller från att Bismarck begagnade varje medel för att säkra sitt välde och att han helt identifierade detta välde med statsintresset. Allt framstod som medel, intet — utom den av honom företrädade statsnyttan — som mål. Därför kunde Bismarck hålla på monarkin, men gång på gång bedra och genom sina hejdukar angripa de härskare han sade sig tjäna, han kunde uttrycka sitt förakt för press och opinion, men hänsynslösare än någon annan begagna köpta pressmän som vapen mot fiender inom kungahuset och riksdagen, han kunde nedsätta parlamentet, men samtidigt genom sin otroligt simpla ton i debatten dra ned hela den politiska nivån. Och i fråga om personligt intrispspel, lögn, förtal, illojalitet mot de närmaste medarbetarna fanns inga gränser.

De historiker som kan betecknas som officiella har na-

turligtvis försvarat dylika ting på vanligt trivialt sätt, genom advokaty, förnekande, förgyllande. Framför allt har de emellertid, enligt välkänd metod, fört försvaret upp på ett mera otillgängligt och förrent högre plan. Bismarck var ödets man, det är en av de halvt omedvetna tankegångarna. Tyska riket måste byggas upp, och det kunde ske blott med "blod och järn" och lögn och list. Därmed nås en formel enligt vilken Bismarck nära nog framstår som ett offer för historiens eller Guds vilja: hans brutalitet och ohederlighet försvinner bakom det stora som skedde. En annan närliggande linje är att Bismarck i grunden var som andra (kålsuparteorin), blott mera öppen och uppriktig inför sig själv. Brandenburg framhåller att Bismarck hade inga känslor för mänskligheten i gemen och för enskilda människor utanför en inre krets. Men det gäller varje stor ledare, skriver han. Bismarck arbetade med intriger och bedrägerier. "Men när kan en statsman, när världen nu en gång är som den är, avstå från sådana metoder?"

Dessa synpunkter är eviga följeslagare i historien. De innebär att man generaliserar, gör ett slags metafysik av en tanke som det ligger något i, men inte mycket. Och alltför ofta förnimmer man bakom de "historiefilosofiska" förklaringsgarna ett slags skamsen förtjusning över maktpolitiken, våldet, det råa spelet, "demonin"; man svävar osäkert mellan historikerns ursäktande klokhet och kraftkarlens hurrap inför slagfält, brutna fördrag och "husarer med blanka sablar". Det är en mentalitet som ofta framträtt, inte minst i tysk och svensk historieskrivning; storslagnast finns den hos **Hegel**, mest elegant och motbjudande i **Thomas Manns** studie över **Fredrik den store**. — Det enklaste svaret är: Jämför Bismarck med **Lincoln**. Fanns här ingen skillnad i karaktär, i syften och metoder? Vilken människa väljer ni?

Måningom stacks ett länge hemligt vapen i händerna på Bismarcks försvarare, hans privatbrev, särskilt breven till hustrun. Här kom Bismarcks temperament och hans förmåga att finna drastiska och målande formuleringar till än bättre uttryck än i riksdagstalen och depescherna. Viktigare var att Bismarck framstod som en man med ansatser till oro, ångest och grubbel och med en ängslig och stark kärlek till sina närmaste. Den hårda storheten i den yttre aktionen fick här sitt komplement av innerlighet, mänsklighet och problematik. Därmed nåddes en klassisk perfektion, bilden av segraren,

som egentligen är varm, ödmjuk och subtil. Och förvisso är Bismarcks brev betydande; att läsa dem vid sidan av **Disraelis** är att få en lektion i skillnaden mellan spontan kraft och koketteri.

Eycks bok är ingen stridskrift mot Bismarck. Tvärtom uttalar författaren ofta sin beundran, någon gång på ett sätt som verkar tygskt och övermänniskoöckligt. Men den historiefilosofiska försvarslinje som nyss berördes har i stort sett fallit bort; delvis förklaras detta av att Bismarcks verk år 1951 inte gärna kan ses som del av en gudomlig världsplan, delvis av att riktsbyggaren alltför mycket påminner om sin efterträdare riksförstöraren. Över huvud finns i boken mycket litet av apologi; det liberala perspektivet kommer fram både i den ohöjda skildringen av maktpolitiken och i sorgen över att denna tyska maktpolitik är en av rötterna till samtidens dilemma. Från den synpunktens betecknar boken en frigörelse.

HERBERT TINGSTEN

Mars. 1 k

April

Finken - Guckland
Tuchel - Frankrike

3/3 - 29/4